

Sprawozdania i recenzje

Liturgia Sacra 24 (2018), nr 1, s. 287–310

DOI: 10.25167/LitS/24(2018)1/287-310

Debata pastoralna poświęcona diakonatowi stałemu w Kościele w Polsce

Toruń 24 V 2018 r.

24 maja 2018 r. w Toruniu w Centrum Dialogu im. Jana Pawła II miała miejsce debata pastoralna zatytułowana: *Diakonat stały w Kościele w Polsce: historia – teologia – wyzwania*. Organizatorami debaty były: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Wydział Duszpasterski Kurii Diecezjalnej Toruńskiej. Komitet organizacyjny tworzyli: ks. prof. Dariusz Koteczki, dk. prof. Waldemar Rozynkowski, ks. dr hab. Dariusz Iwański. Debata zgromadziła 11 diakonów stałych z Polski oraz jednego posługującego we Francji, poza tym kilkadziesiąt osób z całej Polski zainteresowanych powołaniem oraz posługą diakona stałego.

Debata została zorganizowana w 10. rocznicę pierwszych święceń diakonatu stałego w Kościele w Polsce. Przypomnijmy, że 6 czerwca 2008 r., Biskup Toruński Andrzej Suski udzielił w Toruniu święceń diakonatu stałego żonatemu mężczyźnie – Tomaszowi Chmielewskiemu. Obecnie w naszym kraju posługuje 27 diakonów stałych inkardynowanych do diecezji. Spotykamy ich w następujących archidiecezjach oraz diecezjach w Polsce: katowickiej, szczecińsko-kamieńskie, warszawskiej, ełckiej, gliwickiej, opolskiej, pelplińskiej oraz toruńskiej. Jeden z diakonów stałych żyje w stanie bezżennym, pozostali są żonaci. Obecnie do przyjęcia święceń diakonatu stałego przygotowuje się w kilku ośrodkach diecezjalnych w Polsce, m.in. w Elblągu, kilkunastu kandydatów.

Debatę otworzyli: Biskup Toruński Wiesław Śmigiel oraz Dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu ks. prof. Dariusz Kotecki. Ksiądz biskup zwrócił uwagę na to, że na diakonat stały patrzymy w Kościele w Polsce cały czas jeszcze jako na eksperyment. Odnosząc się natomiast bezpośrednio do diakonów stałych, poprosił ich o to, aby w przeżywaniu swojego powołania wystrzegali się postawy roszczeniowej, która może prowadzić do frustracji. Ks. D. Kotecki z kolei, zwracając uwagę na wyzwania stojące przed diakonatem stałym, postawił fundamentalne pytanie: Czy Kościół w Polsce potrzebuje diakonów stałych?

Uczestnicy debaty wysłuchali w sumie 10 wykładów. Bp Andrzej Suski podejmując temat: *Powołanie pierwszego Ośrodka Formacji Diakonów Stałych w Polsce*, odwołał się do dyskusji i starań o akceptację przez Konferencję Episkopatu Polski możliwości wprowadzenia w Kościele w Polsce diakonatu stałego. Przypomnijmy, że kiedy w latach 2001–2003 ważyły się losy obecności tego powołania w naszym kraju, bp A. Suski był przewodniczącym Komisji Duchowieństwa KEP, czyli odegrał kluczową rolę w historii wprowadzania diakonatu stałego w Polsce.

Kolejne dwa referaty wygłosili księża profesorowie z diecezji opolskiej ks. prof. UO dr hab. Erwin Mateja oraz ks. prof. Helmut Sobeczko, dodajmy: niezwykle zasłużeni, i to nie tylko dla swojej diecezji, w proces formacyjny przyszłych diakonów stałych. Duchowni ci wypracowali także niezwykle ważne wytyczne dotyczące formacji i posługi diakonów stałych w diecezji opolskiej. Przyjęte w tej diecezji rozwiązania stanowią dla wielu punkt odniesienia zarówno w kwestii powoływania ośrodków formacyjnych, jak i ram organizacyjno-prawnych, w których funkcjonują diakoni stali.

Ks. prof. UO dr hab. Erwin Mateja w wykładzie *Proces wprowadzania posługi diakona stałego w Kościele powszechnym i w Kościele w Polsce* omówił syntetycznie historię przywracania w Kościele powołania oraz urzędu diakona stałego oraz pierwsze lata jego obecności w Kościele, także w Polsce. Niezwykle ważny temat podjął ks. prof. dr hab. Helmut Sobeczko: *O tytułaturze, stroju i wykształceniu diakona stałego*. Duchowny przypomniał, że w zatwierdzonych w 2015 r. *Wytycznych dotyczących formacji, życia i posługi diakonów stałych w Polsce* wyraźnie zapisano, że kandydat do święceń diakonatu stałego powinien mieć ukończone pełne studia magisterskie z teologii. Uzmysłowił również zebrany, że czas przygotowania do święceń kandydata do diakonatu stałego w Polsce jest stosunkowo długi, gdyż trwa od 5 do 7 lat. Odnośnie tytułatury diakona stałego stwierdził, że powinien mu przysługiwać honorowy tytuł, używany powszechnie w stosunku do osób duchownych w Polsce, mianowicie ksiądz. Tak więc, jego zdaniem, diakona stałego można tytułować ksiądz diakon. Odnosząc się do stroju

podkreślił wyraźnie, że praktyka duszpasterska, a także po części obowiązujące również zapisy w księgach liturgicznych, wskazują na to, że diakon stały będąc duchownym, pełniąc posługę duszpasterską, powinien mieć możliwość noszenia koszuli z koloratką oraz sutanny.

Następny wykład przedstawił ks. dr hab. Dariusz Iwański z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, w latach 2006–2008 odpowiedzialny za zorganizowanie i prowadzenie pierwszego w Polsce Ośrodka Formacji Diakonów Stałych w Przysieku pod Toruniem. Podjął on zagadnienie: *O hierarchii w czasach apostołskich*. Biblista, odwołując się do zapisów w Dziejach Apostołów oraz w listach św. Pawła, ukazał w ogólnym zarysie proces tworzenia się struktury hierarchicznej w pierwotnym Kościele. Przywołał obecność biskupów, prezbiterów oraz diakonów.

Ks. dr Stanisław Adamiak, historyk z Uniwersytetu Warszawskiego, podjął temat: *Diakoni w późnej starożytności*. Odwołując się do zapisów synodalnych oraz listów biskupów z okresu od IV do VII w. dokonał ogólnej charakterystyki tożsamości diakonów. Stwierdził przede wszystkim, że diakonat nie musiał być, i zapewne nie był w wielu przypadkach, docelowym stopniem święceń. Należy na niego raczej patrzeć, jako na pewien etap drogi do kolejnych święceń. W świetle analizowanych źródeł diakon to jednoznacznie osoba duchowna, której w świetle najstarszych źródeł stawia się podobne wymagania jak biskupom. Z biegiem czasu w źródłach, szczególnie synodalnych, zaczyna się podkreślać, czego diakoni nie mogą robić, podkreślając w ten sposób nie tylko ich odrębność od biskupów, ale przede wszystkim od powiększającej się coraz bardziej liczby prezbiterów.

Dr hab. Marek Marczewski z Lublina, osoba od wielu lat niezwykle zasłużona na rzecz promocji i wprowadzenia diakonatu stałego w Polsce, przybliżył zagadnienie: *Diakon, przypomnienie służby Kościoła, sakrament Chrystusa Sługi*. Odwołując się do tekstów papieży, wybitnych teologów z XX w., w tym do słów oraz doświadczenia Sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego, podkreślił znaczenie obecności diakona w przypomnieniu służby Kościoła oraz w traktowaniu diakonatu jako sakramentu Chrystusa Sługi w Duchu Świętym.

Kolejny wykład wygłosił pracownik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, ks. prof. UMK dr hab. Daniel Brzeziński z Płocka. W podjętym temacie: *Diakon szafarzem słowa Bożego: sakramentalny wymiar homilii* podkreślił znaczenie homilii, przygotowania homiletycznego w perspektywie formacji oraz posługi diakonów stałych. Stwierdził, że homilia to chleb codzienny w posłudze diakona. Odwołując się do różnych dokumentów i wypowiedzi papieży, szczególnie Benedykta XVI, przypominając elementy składowe homilii, dopominał się o jej istotne miejsce w liturgii.

W refleksję nad rozumieniem diakonii w powołaniu diakona stałego wpisał się kolejny wykład, który wygłosił mieszkający i posługujący od przeszło 30 lat we Francji diakon stały prof. Michał Masłowski. Podzielił się on z zebranymi tematem: *Diakonia kultury: filozofia dialogu i teologia spotkania*.

Interesujące zagadnienie poruszył mgr Dariusz Chmielewski – pastoralista z Poznania. Odwołując się do badań ankietowych przeprowadzonych w latach 2010–2012 pośród diakonów stałych z Francji, Włoch oraz Niemiec, przedstawił temat: *Być ojcem i diakonem – spojrzenie pastoralne*. Ukazał więc powołanie i posługę diakonów stałych widzianą i ocenioną w perspektywie relacji do swojej najbliższej rodziny. Największym wyzwaniem dla diakona stałego względem jego dzieci jest czas, który im poświęca, bądź też brak tego czasu. Interesujące, że diakoni zwrócili uwagę na to, że ojcostwo pomogło im w wykształceniu takich cech, jak empatia, cierpliwość, mądrość, czy wierność. Cechy te z kolei są im niezwykle pomocne w posłudze diakońskiej.

Autor niniejszego sprawozdania podejmując zagadnienie: *Pierwsze doświadczenia i pierwsze wyzwania – 10 lat diakonatu stałego w Kościele w Polsce*, dokonał próby podsumowania, z obiektywnych względów bardzo ogólnego, doświadczenia 10 lat obecności powołania i posługi diakonów stałych w Kościele w Polsce. Zwrócił on przede wszystkim uwagę na to, że cały czas jesteśmy na początku nowego doświadczenia i cały czas uczymy się w Kościele w Polsce tego powołania. I dotyczy to zarówno biskupów, kapłanów, wiernych świeckich, jak i samych diakonów stałych. Świadczy o tym wiele kwestii, m.in. język, którego używamy, mówiąc o diakonach stałych, czyli mówiąc o ich powołaniu oraz posłudze. Wykładowca zwrócił także uwagę na to, że próbując opisywać miejsce w Kościele w Polsce posługi diakona stałego trudno się odwołać do bogatych doświadczeń związanych z obecnością i posługą diakonów, którzy przygotowują się do święceń kapłańskich.

Po przerwie obiadowej miał miejsce panel dyskusyjny o diakonacie stałym w Kościele w Polsce zatytułowany: *Doświadczenia i wyzwania codzienności*. Wzięli w nim udział: mgr Dariusz Chmielewski – z archidiecezji poznańskiej, prowadzi portal informacyjny Diakonat.pl; dk. dr Marek Czogalik – z diecezji gliwickiej, posługuje w parafii w Babicach; autor niniejszego sprawozdania – z diecezji toruńskiej, wicedyrektor Wydziału Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej Toruńskiej oraz mgr Adam Runiewicz – z diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, przygotowuje się do przyjęcia święceń diakonatu stałego w ośrodku w Opolu. Każdy z uczestników debaty podzielił się własnym postrzeganiem, a także w dwóch przypadkach, przeżywaniem i doświadczaniem w życiu osobistym powołania diakona stałego.

dk. Waldemar Rozykowski
Toruń

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Średniowieczne źródła liturgiczne”

Toruń, 9 maja 2018 r.

W gmachu Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 9 maja 2018 r. odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Średniowieczne źródła liturgiczne”, która – zgodnie z tytułem – skupiła się przede wszystkim wokół problematyki źródeł liturgicznych wieków średnich. Podczas Konferencji, oprócz wykładów, zostały zaprezentowane także dwie serie wydawnicze: *Fontes Scrutari* (w języku polskim) i *Veritatem Inquirere* (w języku włoskim), będące owocem współpracy Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego.

Kierownikiem Konferencji był ks. prof. UMK dr hab. Daniel Brzeziński, zaś jej sekretarzami – mgr Michał Mikołajczak i autor niniejszego sprawozdania, doktoranci na Wydziale Teologicznym UMK.

Konferencję otworzył ks. prof. dr hab. Dariusz Kotecki, Dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, który powitał wszystkich uczestników. Następnie głos zabrał bp dr Andrzej Suski, gość honorowy spotkania, który od ćwierćwiecza zajmuje się problematyką źródeł liturgicznych. Jego monumentalne dzieła: „Sakramentarze. Przewodnik po rękopisach” (A. Suski [oprac.], Sakramentarze. Przewodnik po rękopisach, Toruń 2016 [=Fontes Scrutari, t. 1]) oraz „Rękopiśmienne mszały przedtrydenckie. Katalog sumaryczny” (A. Suski [oprac.], Rękopiśmienne mszały przedtrydenckie. Katalog sumaryczny, Toruń 2017 [=Fontes Scrutari, t. 2]), a także inne opracowania wydane za granicą, owoce iście benedyktyńskiej pracy, to katalogi unikatowe w nauce, stanowiące nieocenioną pomoc nie tylko dla badaczy historii liturgii. W swoim wystąpieniu Biskup Toruński Senior podkreślił wielkie znaczenie źródeł liturgicznych, które obok Pisma Świętego i Tradycji są wyrazem wiary Kościoła.

Następnie uczestnicy Konferencji wysłuchali czterech referatów.

1. „Il contributo dei sacramentari alla conoscenza della *latinitas liturgica*” – ks. prof. Manlio Sodi (Papieski Uniwersytet Laterański w Rzymie)

Ze względu na utrudnienia związane ze strajkiem na lotnisku w Rzymie ks. prof. Manlio Sodi nie mógł przybyć na czas i jego wykład przedstawił

ks. prof. Daniel Brzeziński. W wykładzie ukazana została wartość historyczna oraz proces kształtowania się wspólnego dla Kościoła Mszału Rzymskiego, a także znaczenie reform II Soboru Watykańskiego, które przyniosły pogłębienie znajomości treści, odkryć, wydań tekstów liturgicznych i form dziedzictwa językowego powstałego w pierwszym tysiącleciu chrześcijaństwa. W dalszej części wykładu ks. prof. Manlio Sodię wskazano na doniosłość *latinitas* i tekstów eucharystycznych odnoszących się do twórczości pierwszych wieków. Ukazując specyfikę *latinitas*, prof. Sodi wskazał na wpływ bogactwa terminologicznego oraz potencjału semantycznego, jakie posiada pojedynczy termin przy jednoczesnym rozpatrywaniu go w świecie syntagmy, w której został zamieszczony.

W dalszej części wykładu prof. Sodię wskazano na wydany przez Papieski Wyższy Instytut Łaciński i znaczącą rolę konkordancji trzech wielkich sakramentarzy pierwszego tysiąclecia: *Sacramentarium Gregorianum* z 2013 r., *Sacramentarium Veronense* z 2013 r. oraz *Sacramentarium Gelasianum* z 2014 r. Autor, w swoim referacie ukazał znaczącą rolę wydanej konkordancji, dzięki której możliwe stało się wyłonienie tekstu podstawowego – liniowego wraz z późniejszymi poprawkami, dzięki którym każdy pojedynczy termin posiadał identyczną, a zarazem jedyną ortografię. Ks. Sodi podkreślił, że we wprowadzeniach do poszczególnych edycji wyjaśniono kryteria ze szczegółowymi odniesieniami i charakterystycznymi aspektami liturgicznymi *latinitas*.

2. „Krytyczne wydania źródeł liturgicznych w «Patrologia Latina» Jacques-Paul Migne’a: błogosławieństwo czy przekleństwo dla naukowców?” – ks. prof. Kazimierz Ginter (Papieski Uniwersytet Świętego Krzyża w Rzymie)

We występie do swojego referatu ks. prof. Kazimierz Ginter wskazał na szerokie znaczenie *Patrologia Latina* Migne’a, które nie tylko odnosi się do liturgistów, ale jest także przedmiotem badań patrologów, historyków Kościoła, jak i tych, którzy zajmują się historią starożytności w ujęciu ogólnym, z akcentem na starożytny Rzym. Jednocześnie ks. prof. Ginter podkreślił, że w swoim opracowaniu odniesie się do Migne’a wyłącznie z punktu widzenia liturgicznego, popartego konkretnymi przykładami liturgicznymi, wskazując przy tym, że niektóre dzieła (głównie z XI i XII w.) nie zostały wydane poza *Patrologia Latina* Migne’a.

W kolejnym punkcie swojego referatu ks. Ginter zdefiniował znaczenie tytułu *Patrologia Latina* Migne’a, jednocześnie przedstawiając sylwetkę Jacques Paul Migne. Kontynuując swoją wypowiedź, autor odniósł się do krótkiej analizy poję-

cia: „źródło liturgiczne”, które, jak zauważył, nie jest do końca jednoznaczne i różnie ujmowane, wskazując przy tym na dwie rozbieżności w określaniu definicji: w znaczeniu bardzo szerokim i bardzo wąskim. Kontynuując swoją wypowiedź, ks. prof. Ginter przedstawił kontekst historyczny powstania *Patrologia Latina* Migne’a i literaturę „zewnętrzną”, która służy jako „przewodnik” po dziele francuskiego prezbitera.

W ostatniej części swojego wystąpienia ks. prof. Ginter odniósł się do kilku problemów, które spotykamy w stosunku do *Patrologia Latina*: umieszczeniu *Ordines Romani* (VII–XIV w.) w dziełach Grzegorza Wielkiego i przypisanie ich autorstwa temu papieżowi; reedycję wielu wydań krytycznych, które nie są wierne oryginałowi; umieszczenie dzieł, niekoniecznie w tym miejscu, w którym trzeba, wskazując na pontyfikał rzymsko-germański, którego jedynie pewne fragmenty znajdują się w *Patrologia Latina*.

3. „La implantación de los libros de la liturgia romana en la Europa carolingia. Datos adquiridos y nuevas perspectivas” – ks. prof. José Luis Gutiérrez Martín (Papieski Uniwersytet Świętego Krzyża w Rzymie)

Swój wykład ks. prof. Gutiérrez rozpoczął od ukazania skomplikowanego kontekstu historycznego i podkreślenia roli implantacji liturgii rzymskiej na terytorium Europy ze wskazaniem na historiografię liturgiczną, które ujęła to zjawisko jako przeniknięcie liturgii rzymskiej do świata franko-germańskiego. Autor podkreślił, że najistotniejszym etapem tego procesu był tzw. renesans karoliński datowany na VIII–IX w.

W dalszym ciągu swojego opracowania ks. prof. Gutiérrez wskazał na etapy kształtowania się liturgii rzymsko-franko-germańskiej, określając ją terminem: „liturgia hybrydowa”, wskazując przy tym na jej implantację w Wiecznym Mieście, która z punktu widzenia historiografii klasycznej uważana jest za „zdradę” „czyste” liturgii rzymskiej.

Kontynuując swój referat, ks. prof. Gutiérrez przedstawił proces romanizacji liturgii w źródłach, wskazując na dwie przyczyny tego zjawiska: polityczne i religijne. Następnie ukazał tendencje, które przyczyniły się do romanizacji i zastąpienia struktury celebracji gallikańskich analogicznymi odpowiednikami z celebracji rzymskiej oraz wskazał na zjawisko wielkiej kreatywności euchologicznej.

Podsumowując swoje wystąpienie, ks. prof. Gutiérrez postawił pytanie: „Jaka jest perspektywa romanizacji, o jakiej mówimy w tym przypadku?”. W odpowiedzi wskazał na znacznie szerszy kontekst romanizacji w czasach państwa Franków i na

poszukiwanie „nowości” rzymskiej. Kończąc, ukazał trzy punkty widzenia historycznego romanizacji: 1) romanizacja klasyczna imperium, która była do czasów Konstantyna Wielkiego; 2) czas związany z Bizancjum i próbą stworzenia jednego imperium wokół cesarza; 3) trzecia romanizacja pojawia się wraz z dynastią karo-lińską, która jest zupełnie inna od poprzednich dwóch, której zasadą tożsamości z Rzymem jest papieństwo.

4. „Biblia Płocka z XII wieku jako źródło poznania średniowiecznej płockiej liturgii katedralnej” – ks. prof. Daniel Brzeziński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Papieski Instytut Liturgiczny św. Anzelma w Rzymie)

W swoim referacie ks. prof. Daniel Brzeziński podjął się, na podstawie „zapisów liturgicznych” znajdujących się w Biblii Płockiej, odtworzenia i ukazania XII-wiecznej liturgii płockiej. Następnie wskazał na wielkie znaczenie historyczne kodeksu Biblii znajdującej się w Muzeum Diecezjalnym w Płocku, który obok kielicha z pateną księcia Konrada Mazowieckiego, pochodzących z XII w., Pontyfikału Płockiego, Ewangelistarza, kodeksu z Ewangelią św. Marka i XIV-wiecznego Pontyfikału Płockiego oraz hermy św. Zygmunta stanowią najstarszy i najcenniejszy zabytek Płocka i Mazowsza.

W dalszej części swojego wystąpienia ks. prof. Brzeziński ukazał wyjątkową wartość średniowiecznego rękopisu, który obok tekstów Starego i Nowego Testamentu zawiera komentarze do poszczególnych ksiąg biblijnych, opisy cudów z 1148 r. oraz „zapiski liturgiczne”: lekcje brewiarzowe na *Triduum Sacrum*, rubryki mszalne i brewiarzowe romańskiej katedry.

W opracowaniu, którego podjął się ks. Brzeziński, została ukazana analiza historyczno-liturgiczna oraz analiza porównawcza fragmentów liturgicznych płockiego rękopisu ze wskazaniem na żywy kult Męki Pańskiej, Najświętszej Maryi Panny oraz świętych.

Kończąc swoje wystąpienie, ks. prof. Daniel Brzeziński scharakteryzował pismo znajdujące się w rękopisie płockim, a także podkreślił, że opisy cudów tam znajdujących się są najstarszymi tego typu i samodzielnyymi, czyli luźnymi zapisami, jakie przetrwały w Polsce do naszych czasów. Odnosząc się do rubryk Mszy św. i Brewiarza, autor zaznaczył, że są one dość chaotyczne, ale na ich podstawie możemy dziś odtworzyć *Missa Catechumenorum*, liturgię słowa Bożego i *Triduum Sacrum* XII-wiecznej liturgii katedry płockiej.

Następnego dnia odbyło się podpisanie umowy o współpracy między Uniwersytetem Mikołaja Kopernika, który reprezentował prof. dr hab. Andrzej Tretyn – Rektor a Papieskim Uniwersytetem Laterańskim, reprezentowany przez Rektora tej uczelni ks. bp. prof. Enrico dal Covolo. Umowa między obiema jednostkami naukowymi przewiduje m.in. prowadzenie wspólnych badań i organizację wspólnych przedsięwzięć, wymianę pracowników oraz studentów, a także wydawanie wspólnych publikacji naukowych.

Jakub J. Woźniak,
Wydział Teologiczny UMK

„Teoria i praktyka muzyki kościelnej. Tradycja i współczesność”

Międzynarodowa Konferencja Naukowa w Instytucie Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II

16–17 maja 2018 r.

W dniach 16–17 maja 2018 r. w Instytucie Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (*Collegium Joannis Pauli II*, C-1031) miała miejsce Międzynarodowa Konferencja Muzykologiczna: *Teoria i praktyka muzyki kościelnej. Tradycja i współczesność*. Wybór tak sformułowanego jej tematu nie był przypadkowy. Podkreślono bowiem w ten sposób specyfikę Instytutu Muzykologii KUL na tle innych ośrodków muzykologicznych w Polsce, który od samego początku swego istnienia (1956) prowadzi działalność w dwóch obszarach: naukowym i praktycznym.

Otwarcia symposium dokonał Dziekan Wydziału Teologii KUL, ks. dr hab. Sławomir Nowosad, prof. KUL, który w swoim wystąpieniu podkreślił m.in., iż konferencja ta wpisuje się w obchody 100-lecia istnienia i działalności KUL, w którego strukturach od ponad 60 lat funkcjonuje Instytut Muzykologii. Następnie głos zabrał p.o. Dyrektora Instytutu Muzykologii, autor niniejszego sprawozdania, prof. KUL, który wyraził radość ze spotkania, wprowadził zgromadzonych w tematykę symposium, a następnie powitał imiennie wszystkich prelegentów z kraju i zagranicy, pracowników IM KUL, studentów oraz przybyłych z własnej inicjatywy, z sympatii do muzykologii i muzyki kościelnej.

Całość obrad podzielona została na pięć głównych sesji tematycznych, których moderatorami byli pracownicy naukowo-dydaktyczni Instytutu Muzykologii KUL. I sesji, *Monodia liturgiczna*, przewodniczyła dr Kinga Strycharz-Bogacz. Uczestnicy wysłuchali siedmiu referatów, obejmujących wybrane zagadnienia muzyki jednogłosowej, zapisanej w rodzimych i obcych źródłach liturgiczno-muzycznych. Pierwszym prelegentem był ks. prof. dr hab. Ireneusz Pawlak, emerytowany profesor KUL, którego powitano bardzo gromkimi braunami. W swoim wystąpieniu: *Kierunki badań nad monodią liturgiczną w Polsce*, nakreślił on najpierw początki badań nad monodią liturgiczną w IM KUL, a następnie w ogólnym zarysie, z właściwą sobie swadą, ukazał spektrum tej problematyki, wskazując m.in. zagadnienia związane z chorałem gregoriańskim zawartym w źródłach diecezjalnych i zakonnych, twórczością postgregoriańską, śpiewem łacińskim po Soborze Trydenckim, czy pieśnią kościelną – kwestiami podejmowanymi przez kolejnych pracowników, studentów i absolwentów nieistniejącej już Katedry Monodii Liturgicznej Instytutu Muzykologii. Kolejną prelegentką była dr hab. Beata Bodzioch z Katedry Etnomuzykologii i Hymnologii IM KUL. W referacie zatytułowanym: *Problematyka monodii liturgicznej na łamach czasopisma „Annales Lublinenses pro Musica Sacra”* naświetliła genezę powołania do istnienia tego pisma naukowego, a następnie sumarycznie zaprezentowała podejmowane na jego łamach najważniejsze dotychczas problemy śpiewów jednogłosowych łacińskich i polskich w opracowaniu różnych autorów. Następnie wysłuchano referatu ks. dr. hab. Rastislava Adamko, prof. KU ze Słowacji (*Katolícka Univerzita, Ružomberok*): *Kult eucharystyczny na podstawie średniowiecznych rękopisów węgierskich*. Prelegent na podstawie szerokiej bazy źródłowej i ich analizę tekstowo-melodyczną nakreślił średniowieczny kult eucharystyczny i jego przejawy na terytorium średniowiecznych Węgier. Dr Janka Bednáriková ze Słowacji, reprezentująca ten sam ośrodek naukowy, podjęła temat: *Obraz kultu świętych węgierskich na podstawie średniowiecznych rękopisów z terenów słowackich*. W świetle wybranych kodeksów liturgiczno-muzycznych przybliżyła zgromadzonym kult świętych węgierskich obecnych w źródłach słowackich. W podobnym duchu wybrzmiał referat dr Zuzany Zahradnikovej, również ze Słowacji (*Katolícka Univerzita, Ružomberok*), dotyczący *Węgierskich sekwencji o Najświętszej Maryi Pannie w świetle średniowiecznego kultu maryjnego*. Prelegenta omówiła najbardziej reprezentatywne kompozycje ku czci NMP w okresie średniowiecza w świetle wytypowanych zabytków, w ich warstwie tekstowej i melodycznej. Kolejne wystąpienia tej części koncentrowały się na zagadnieniach notacji muzycznej kodeksów liturgiczno-muzycznych. Dr Mariia Kachmar z Ukraińskiej Narodowej Akademii Muzycznej im. Piotra

Czajkowskiego we Lwowie (*Національна Музична Академія України*) w referacie: *Cechy szczegółowe notacji neumatycznej rękopisów liturgicznych Metropolii Kijowskiej w końcowym etapie jej rozwoju u schyłku XVI w.* skoncentrowała się na wzorcach melodycznych kadencji muzycznych obecnych w rękopisach kijowskich. Referentka nie tylko wnikliwie zaprezentowała zapis muzyczny tych ksiąg, ale także zilustrowała go praktycznie na wybranych przykładach nutowych. Serię wykładów monodii liturgicznej zamknął referat autora niniejszego opracowania: *Melodie prefacji pozamszalnych w Pontificale Plocense z XII w.* Przedstawił on najpierw interesujące go źródło, następnie scharakteryzował wszystkie obecne w księdze prefacje pozamszalne zaopatrzone w notację cheironomiczną, a w konkluzji zakwalifikował je do dwóch wersji melodycznych, zanotowanych we współczesnych księgach liturgiczno-muzycznych. Sesję zakończyła merytoryczna dyskusja dotycząca wielu podejmowanych w jej toku zagadnień.

Tematem II sesji była *Tradycja muzyczno-liturgiczna*. Przewodniczył jej dr Andrzej Gładysz. W tej części wysłuchano trzech referatów. Pierwszy z nich: *Łacińskie wpływy w muzyce cerkiewnej Ukrainy i Białorusi*, wygłosił prof. dr Jurij Jasinowski z Instytutu Muzyki Kościelnej Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie (*Український Католицький Університет*). Mediewista ten w interesujący sposób, na podstawie analizy porównawczej repertuaru i wybrane źródła, wskazał ważny wpływ monodii łacińskiej na muzykę liturgiczną Kościoła prawosławnego. Kolejny z prelegentów, mgr Michał Kucharko z Uniwersytetu Muzycznego w Wiedniu (*Universität für Musik und darstellende Kunst*) zatytułował swoje wystąpienie: *Dlaczego Mozart? Kondycja współczesnej muzyki kościelnej Wiednia*. Przybliżył on zebranym repertuar, jakość i poziom sztuki muzycznej podczas liturgii eucharystycznych w kościołach Wiednia. Odwołał się do wielkich tradycji muzycznych tego miasta, wskazał na ciągle aktywny mecenat muzyczny, potrzebę „wielkiej muzyki” w liturgii i jej odbiór przez lokalną społeczność. Prof. dr hab. Remigiusz Pośpiech z Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Wrocławskiego w wystąpieniu: *Specyfika tradycji liturgiczno-muzycznej klasztoru paulińskiego na Jasnej Górze w świetle badań projektu Musica Claromontana* wyartykułował najistotniejsze cechy tradycji liturgiczno-muzycznej klasztoru częstochowskich paulinów. Zwrócił m.in. uwagę na rozwój liturgii i muzyki liturgicznej w klasztorach paulińskich do początku 1600 r. na podstawie gruntownie przebadanych zachowanych źródeł. Zaznaczył, iż w ramach realizowanego projektu nawiązano współpracę z badaczami przede wszystkim tych krajów, w których działały klasztory paulińskie (Węgry, Chorwacja, Słowacja, Austria, Niemcy i Polska). Dopełnieniem problematyki tej sesji było wystąpienie ks. dr. Krzysztofa Szebli z Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchowe-

go we Lwowie (*Митрополитичій Вищій Духовній Семінарії*): *Tradycja muzyczno-liturgiczna Archikatedry Lwowskiej obrządku łacińskiego w realiach reżimu komunistycznego i w niezależnej Ukrainie*. W zderzeniu z wypowiedzią M. Kucharki ukazało ono skrajnie różny obraz muzyki kościelnej Wschodu i Zachodu. Wywołało tym samym ciekawą dyskusję, która stała się ważnym dopełnieniem tej części konferencji.

III sesja, *Twórczość pieśniowa*, którą poprowadził dr hab. Tomasz Rokosz, poświęcona była dawnym i współczesnym kompozycjom pieśniowym, zachowanym zarówno w zbiorach muzycznych, jak i w żywej tradycji. Pierwszym prelegentem był ks. dr hab. Stanisław Garnczarski z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Przedstawił on repertuar *Pieśni na Boże Ciało w śpiewniku Stanisława Jagodyńskiego (XVII w.)*. W swoim wystąpieniu zwrócił m.in. uwagę na warstwę tekstową i budowę formalną kompozycji eucharystycznych oraz podkreślił znaczenie śpiewnika Jagodyńskiego, stanowiącego reakcję na wydawane wówczas liczne zbiory protestanckie. Z kolei ks. dr Dariusz Smolarek z Wyższego Seminarium Duchowego Księży Pallotynów w Ołtarzewie (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) podjął temat: *Współczesne kompozycje ku czci Bożego Miłosierdzia*. Zapoznał słuchaczy z blisko 200 tytułami utworów opiewających Boże Miłosierdzie, m.in. pieśni, hymnów, dzieł wokalnych i wokально-instrumentalnych, rozsianych w różnych zbiorach lub też będących samoistnymi kompozycjami. Ostatnią referentką tej części była dr Kinga Strycharz-Bogacz z Katedry Etnomuzykologii i Hymnologii IM KUL, która przedłożyła zagadnienie *Ludowej recepcji przypowieści o Dobrym Pasterzu w przekazach pieśni z żywej tradycji Chryścijanie katolicy, proszę, posłuchajcie*. Na podstawie ludowego nagrania 10 wersji przekazu pieśni *Chryścijanie katolicy, proszę, posłuchajcie* z różnych regionów Polski, przedstawiła funkcjonujące jej różne warianty melodyczne.

Problematykę IV sesji stanowiły Organy i akustyka wnętrz, którą moderowała dr Kinga Krzymowska-Szacoń. W trzech wygłoszonych referatach prelegenci podjęli kolejno następujące problemy: ks. dr Andrzej Widak z Wyższego Seminarium Duchownego w Rzeszowie przedstawił *Informacje o organach w inwentarzach diecezji przemyskiej sporządzonych na podstawie Instrukcji z 1933 roku*, o. dr Julian Śmierciak OFM z Katedry Instrumentologii IM KUL ukazał *Wpływ akustyki kościołów na wykonawstwo i wrażenia z odbioru muzyki – próba fizycznego uzasadnienia*, a dr Andrzej Gładysz, również z Katedry Instrumentologii IM KUL, naświetlił *Muzyka kościelna w świetle współczesnego diecezjalnego prawodawstwa organistowskiego w Polsce*. Wystąpienia te podsumowała ożywiona dyskusja, zwłaszcza w kontekście kwalifikacji muzycznych muzyków

kościelnych, mocno zróżnicowanych w poszczególnych diecezjach Kościoła katolickiego w Polsce.

Ostatnia z przewidzianych sesji dotyczyła Inkarnacji piękna muzycznego w liturgii. Poprowadził ją o dr Julian Śmierciak OFM. Podobnie jak w poprzedniej sesji, wysłuchano trzech referatów. Dr hab. Miłosz Aleksandrowicz z Katedry Polifonii Religijnej IM KUL w wystąpieniu zatytułowanym *Francuska polifonia liturgiczna w XIX w. Antoine Hellé i jego „Méthode pour l’harmonisation du plainchant” (1867)* przybliżył mało znaną postać francuskiego muzyka Antoine Hellého i jego propozycje harmonii śpiewów monodycznych dla organistów parafialnych. Ks. dr Wiesław Hudek z Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach w referacie: *Kategoria piękna na Festiwalu Twórczości Religijnej „Fide et Amore”* przywołał postać św. Hildegary z Bingen, która patronuje organizowanemu przez niego Festiwalowi Twórczości Religijnej „Fide et Amore” w Żorach. Ilustrując swoje przedłożenie wybranymi fragmentami kompozycji Świętej, prezentował jej twórczość muzyczną w odniesieniu do liturgii. Sesję zakończyło wystąpienie dr Kingi Krzymowskiej-Szacoń z Katedry Polifonii Religijnej IM KUL zatytułowane: *„Źródło wszechmiłości mając przed oczyma”*. *Stabat Mater w twórczości współczesnych kompozytorów polskich*. Prelegentka z wielkim znanstwem twórczości i odnośnej literatury przedmiotu omówiła kompozycję *Stabat Mater* w opracowaniu wybranych współczesnych kompozytorów polskich. Podsumowaniem sesji była również dyskusja, która wskazała na potrzebę kontynuacji proponowanej tematyki.

Wydarzeniem towarzyszącym Konferencji był *Koncert Liryki wokalnejskiej inspirowanej Pismem Świętym* w wykonaniu pracowników Katedry Dydaktyki Muzycznej IM KUL, który miał miejsce podczas pierwszego dnia obrad w auli IM KUL (*Collegium Joannis Pauli II*, C-1031, godz. 18.00). W pierwszej części wysłuchano *Vier Ernste Gesänge* op. 121 (*Cztery pieśni poważne*) na sopran solo i fortepian Johanna Brahmsa oraz *Biblické písně* op. 99 (*Pieśni biblijne*) na sopran solo i fortepian Antonina Dwořáka w wykonaniu mgr Anny Barskiej (sopran) i mgr Alessii Aleksandrowicz (fortepian). W drugiej części zaprezentowano *O Domina nostra* op. 55 (*Medytacje o Jasnogórskiej Pani Naszej*) Henryka Mikołaja Góreckiego w wykonaniu dr hab. szt. muz. Iwony Sawulskiej (sopran) i dr hab. szt. muz. Elżbiety Charlińskiej (organy). W tematykę koncertu wprowadził zebranych dr Andrzej Gładysz.

Punktem kulminacyjnym i jednocześnie kończącym dwudniową Międzynarodową Konferencję Naukową była uroczysta Msza św. w kościele akademickim KUL. Przewodniczył jej ks. dr hab. Andrzej Kiciński, prof. KUL – Prorektor ds. Studentów i Kontaktów Międzynarodowych KUL, a homilię wygłosił ks. dr Krzysz-

tof Szebla z Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchowego we Lwowie. Śpiewy wykonał chór IM KUL pod batutą dr. hab. szt. muz. Grzegorza Pecki oraz *Schola Gregoriana IM KUL* pod kierunkiem dr. hab. Beaty Bodzioch.

ks. Piotr Wiśniewski,
KUL

Recenzje i omówienia nadesłanych książek

Liturgika

KRAKOWIAK CZESŁAW, *Rytuał Rzymski Pawła VI. Sakramenty święte*, Lublin: TN KUL 2017, 165 s., bibliogr., indeks, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, seria: Źródła i Monografie 444, ISBN 978-83-7306-768-4.

Liturgia należy do podstawowych płaszczyzn działania Kościoła i tylko Kościół może kierować jej sprawami oraz określać jej obrzędy. Stąd księgi liturgiczne wraz z zamieszczonymi w nich przepisami są nieodzowne do sprawowania poszczególnych obrzędów. Wśród wszystkich ksiąg liturgicznych szczególnie miejsce zajmuje Rytuał Rzymski, który stanowi podstawę celebracji sakramentów świętych. W swojej kolejnej książce ks. Czesław Krakowiak – wybitny polski badacz – podejmuje refleksję właśnie nad tą księgą i jej odnową dokonaną po Soborze Watykańskim II. Oprócz kontekstu teologicznego autor ukazuje bogactwo prac redakcyjnych nad typicznymi wydaniem Rytuału, omawiając kolejno poszczególne celebracje sakramentalne. W ostatniej części refleksja koncentruje się na polskich wydaniach Rytuału Rzymskiego.

KRAKOWIAK CZESŁAW, *Święte Triduum Paschalne w Mszałe Rzymskiej Pawła VI i w Liturgii Godzin. Liturgia i teologia*, Sandomierz: Wydaw. Diecezjalne i Drukarnia 2017, 131 s., bibliogr., ISBN 978-83-8101-104-4.

Ta niewielka książka stanowi cenny przewodnik historyczno-teologiczny po centrum roku liturgicznego, jakim jest święte Triduum Paschalne. Autor wyjaśnia najpierw znaczenie Paschy w kontekście Narodu Wybranego oraz Nowego Testamentu i Kościoła. Następnie wskazuje na elementy świętowania Triduum Paschalnego w Kościele. W kolejnych rozdziałach omówione zostają kolejno poszczególne dni Triduum. W ostatniej części zaprezentowane zostały elementy liturgii godzin

na ten szczególnie czas roku kościelnego. Książka z całą pewnością może stanowić cenne wprowadzenie w świadome przeżywanie Triduum oraz stanowić przyczynek do pogłębionej refleksji nad liturgią tych świętych dni.

ANDRZEJ DRAGUŁA (red.), *Liturgia – muzyka – język. O współczesnej komunikacji Kościoła*, Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego 2017, 169 s., bibliogr., streszcz. ang., pol., przy artykułach, Wydział Teologiczny Uniwersyte- tu Szczecińskiego, seria: Studia i Rozprawy 44, ISBN 978-83-7972-113-9.

Treść: DRAGUŁA ANDRZEJ, *Przedmowa*, s. 7–9; SALATKA TOMASZ, *Czy liturgia Mszy św. domaga się Mszału*, s. 11–31; RUTKOWSKA IZABELA, *Ars dicendi – ars orandi. Rola dykcji w posłudze lektora*, s. 33–46; KAPROŃ KASPER, *Liturgia i żywe języki Ludu Bożego*, s. 47–71; DRAGUŁA ANDRZEJ, *Czy rock (i pop) będzie zbawio- ny?*, s. 73–87; SZERWIŃSKI MATEUSZ, *Aktualność pieśni mszalne w liturgii Mszy św. W zwyczajnej formie rytu*, s. 89–101; MUCHOWSKA MARZENA, *Język Kościoła posoborowego*, s. 103–117; KOWALSKI RAFAŁ, *Płynna nowoczesność wyzwaniem dla przepowiadania słowa Bożego*, s. 119–134; CYBULSKA PATRYCJA, *Z pamiętnika Szymona Hołowni, czyli o problemach publicystyki religijnej*, s. 135–150; MAJEWSKI JÓZEF, *Admiratorzy tabloidów. Obraz Kościoła katolickiego w polskiej świeckiej prasie opinii*, s. 151–167.

WALDEMAR PAŁĘCKI MSF, ZBIGNIEW GŁOWACKI (red.), *Serce Jezusa w misterium Ko- ściola. 250 lat kultu Serca Pana Jezusa w Polsce*, Lublin: Wydaw. KUL 2016, 162 [1] s., streszcz. ang., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II: Wydział Teolo- gii, Instytut Liturgiki i Homiletyki, ISBN 978-83-8061-240-2.

Treść: PAŁĘCKI WALDEMAR, *Wprowadzenie*, s. 7–11; NAPORA KRZYSZTOF, *Serce Boga w Piśmie świętym*, s. 13–22; KRÓLIKOWSKI JANUSZ, *Chrystologia symboliczno- mistyczna u podstaw kultu Najświętszego Serca Jezusa*, s. 23–32; MOCYDLARZ WŁO- DZIMIERZ, *Od miserebitur do cogitationes. Aspekty liturgiczne oraz teologicznopa- storalne idee Mszy o Najświętszym Sercu Jezusa*, s. 33–61; PAŁĘCKI WALDEMAR, *Wezwania do Chrystusa Pana w litaniiach z końca XVI w. a analogie w Litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa*, s. 63–87; BAĆ TOMASZ, *Paschalny charakter kul- tu Najświętszego Serca Pana Jezusa*, s. 89–101; MATCZAK BARTŁOMIEJ, *Znaczenie objawień i pobożnych ćwiczeń ludu chrześcijańskiego w rozwoju kultu Serca Jezu- sa*, s. 103–114; SŁOMA IRENEUSZ, *Serce Jezusa w nauczaniu Kościoła*, s. 115–126; DERDZIUK ANDRZEJ, *Serce Jezusa – cnót wszelkich bezdenna głębina*, s. 127–136; KULBACKI PIOTR, *Kult Najświętszego Serca Jezusa w pobożności ludowej i liturgii*, s. 137–147; GŁOWACKI ZBIGNIEW, *Kult Najświętszego Serca Pana Jezusa w świetle zasad teologii liturgicznej*, s. 149–160.

JAROSŁAW SUPERSON SAC, *Wersety psalmiczne w Preces godzin kanonicznych. Studium historyczno-liturgiczne*, Kraków: „Tyniec” 2015, 440 [3] s., bibliogr., indeksy, streszcz. ang., seria: Modlitwa Kościoła. Monografie 2, ISBN 978-83-7354-603-5.

Niniejsza książka, autorstwa wybitnego krakowskiego badacza ks. Jarosława Supersona SAC, stanowi niezwykle rzetelne i głębokie opracowanie relacji zachodzących między Biblią a liturgią. Autor skoncentrował się na szczególnym aspekcie obecności elementów psalmicznych w *preces* liturgicznej modlitwy Kościoła. Podjęte badania ujęte zostały całościowo i prowadzą czytelnika zarówno poprzez wszystkie epoki życia Kościoła, jak i poprzez różne tradycje liturgiczne Wschodu i Zachodu. Silnie oparta na źródłach książka wydaje się nie tylko systematycznym przewodnikiem po zaproponowanej tematyce, ale również wiarygodnym i inspirującym modlitewne życie współczesnego człowieka elementem intelektualno-duchowego studium.

ADELAJDA SIELEPIN CHR, JAROSŁAW SUPERSON SAC (red.), *Szata liturgiczna*, Kraków: Wydaw. Naukowe UPJP II 2017, 169 [2] s., il., bibliogr. i streszcz. przy artykułach, ISBN 978-83-7438-601-2.

Treść: *Wstęp*, s. 5–6; AUGUSTYN MAREK, *Dalmatyka – historia jej wprowadzenia do liturgii i znaczenie*, s. 7–15; REIGEL JÜRGEN, *Stuła jako znak służby ad intra*, s. 17–42; SUPERSON JAROSŁAW, *Penula, planeta, casila (do początku IX wieku)*, s. 43–63; BAĆ TOMASZ, *Szaty liturgiczne w tradycji ambrożyjskiej*, s. 65–86; BODIN PER-ARNE, *Vestments of a Russian Bishop. A Cultural Study*, s. 87–108; BONAR BARBARA, *Biel w liturgii – symbolika i kontekst kulturowy*, s. 109–125; KAPROŃ KASPER M., *Użycie andyjskiego aguayo w liturgii rzymskiej*, s. 127–165; FRONTCZAK BOGUSŁAWA, *Ordo Romanus VIII*, s. 167–172.

PAWEŁ TIL, *Biskupi polscy o świętowaniu niedzieli (1965–2005)*, przedm. Andrzej Żądło, Katowice: Wydaw. św. Jacka 2017, 362 s., streszcz. ang., seria: Kościół w Trzecim Tysiącleciu 13, ISBN 978-83-8099-010-4.

Problematyka świętowania niedzieli zarówno w życiu Kościoła, jak i społeczności świeckiej jest zawsze aktualna. Wskazuje na to chociażby niedawna dyskusja związana z ustawowym wprowadzeniem zakazu niedzielnego handlu. Prezentowana książka stanowi cenne opracowanie nauczania biskupów polskich dotyczących tego właśnie ważnego aspektu życia wierzących. Autor wskazał najpierw na szereg trudności w świętowaniu dnia Pańskiego, jakie były charakterystyczne dla kontekstu polskiego w dobie po Soborze Watykańskim II. Następnie z nauczania polskiego Episkopatu wydobyl elementy teologiczne niedzieli, po czym zaprezen-

tował główne wskazania liturgiczne i pastoralne dla świętowania dnia Pańskiego. Książka z całą pewnością stanowi cenne opracowanie, do którego warto wracać nie tylko w ramach wykładów naukowych, ale również kształtując życie religijne parafii czy chrześcijańskiej rodziny.

ELŻBIETA WRZAŁA, *Liturgiczne drogi jedności. Liturgiczno-ekumeniczna duchowość wybranych nowych wspólnot życia ewangelicznego*, Kraków: Wydaw. Naukowe UPJP II 2017, 375 s., il. kolor., bibliogr., streszcz. ang., ISBN 978-83-7438-593-0.

Od najdawniejszych czasów w łonie Kościoła rozwijały się szczególne grupy-wspólnoty życia ewangelicznego, które swoimi charyzmatami umacniały prorocką działalność Kościoła oraz niejednokrotnie przyczyniały się do odnowy życia religijnego w konkretnych przestrzeniach ich działalności. Również we współczesnym świecie Duch Święty nie przestaje pobudzać nowych ruchów, motywując rzesze współczesnych nam ludzi do podjęcia autentycznego życia chrześcijańskiego w komunii siostr i braci. Niniejsza książka jest prezentacją sześciu takich właśnie wspólnot: Wspólnoty z Taizé, Monastycznej Wspólnoty z Bose, Monastycznych Wspólnot Jerozolimskich, Wspólnoty Błogosławieństw, Wspólnoty *Chemin Neuf* oraz Międzynarodowego Centrum *Ezio Aletti*. Autorka dokonuje tu nie tylko prezentacji rzeczonych nowych grup życia ewangelicznego, ale w duchu ekumenicznym ukazuje ich życie liturgiczne.

ks. Mateusz Rafał Potoczny
WT UO

MUZYKA

KRZYSZTOF KONECKI, *Instrukcja o muzyce w świętej liturgii „Musicam sacram”*. *Prace redakcyjne*, Toruń: Wydaw. Naukowe UMK 2016, 154 s., streszcz. ang., ISBN 978-83-231-3624-8.

Ważnym dokumentem dotyczącym muzyki kościelnej, jaki ukazał się w dobie posoborowej jako konkretyzacja idei soborowej odnowy liturgicznej, jest Instrukcja o muzyce w świętej liturgii *Musicam sacram* z 5 marca 1967 r. Prace redakcyjne nad tym dokumentem trwały ponad dwa lata i przechodziły kilka faz, w których różnie rozkładały się akcenty dotyczące wizji konkretnych rozwiązań dotyczących obecności muzyki w przestrzeni liturgii Kościoła. Właśnie to zagadnienie jest przedstawione w opracowaniu ks. prof. Krzysztofa Koneckiego (UMK w Toruniu). W opisywanej publikacji przedstawia on harmonogram prac komisji

watykańskiej nad tym dokumentem i wskazuje na liczne napięcia pomiędzy muzykologami a liturgistami, które pojawiły się w pracach komisji wobec przyjęcia konkretnych rozwiązań prawnych. Owe sporne kwestie wynikały z odmiennego rozumienia, czym jest muzyka kościelna, a także z odmiennego pojmowania relacji muzyki do gruntownie zmienionych kwestii celebracji liturgii. Soborowa koncepcja liturgii, wyrażona w innym sposobie zaangażowania w nią wiernych, pociągała za sobą zmianę roli muzyki w liturgii, która także musiała otrzymać wymiar czynnego uczestnictwa.

Zasadniczy korpus publikacji tworzą opisy 12 projektów (schematów) dokumentu, które noszą nazwę *Schemata*, a które znajdują się w Archiwum Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów (s. 19–72). Pierwszy roboczy schemat dokumentu pochodzi z 12 lutego 1965 r., a ostatni, który był owocem osobistych papieskich uwag, został przedstawiony papieżowi w czasie audiencji 9 lutego 1967 r. Dzięki zamieszczonym opisom i analizie zawartości poszczególnych projektów czytelnik ma okazję poznać kierunek przemian odnośnie do ilości rozdziałów oraz zawartości treściowej dokumentu. Ostateczna wersja dokumentu zyskała aprobatę papieża Pawła VI. Dokument wszedł w życie 14 maja 1967 r. – w Niedzielę Zesłania Ducha Świętego.

W dalszej części omawianej publikacji zawarte są dwie wersje ostatecznego dokumentu: najpierw wersja łacińska (s. 73–93), a następnie wersja polska w oficjalnym tłumaczeniu zatwierdzonym przez Konferencję Episkopatu Polski (s. 95–115).

Oprócz wstępu, zakończenia i bibliografii, publikacja zawiera także aneks, w którym znalazły się dwa schematy robocze, które miały znaczący wpływ na ostateczną wersję dokumentu.

Opisaną publikacją zawiera wstęp oraz końcowe streszczenie w języku angielskim.

MARCIN KRĘPA, *Recepcja wskazań II Soboru Watykańskiego dotyczących odnowy muzyki sakralnej. Studium liturgiczno-pastoralne na przykładzie diecezji tarnowskiej*, Kraków: Wydaw. Naukowe UPJPII 2017, 283 s., bibliogr., ISBN 978-83-7438-619-7 (UP).

Publikacja autorstwa ks. Marcina Krępy, kapłana diecezji tarnowskiej, jest opublikowaną wersją pracy doktorskiej obronioną w 2016 r. na Wydziale Teologicznym Sekcji w Tarnowie Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Na całość publikacji składają się cztery rozdziały. Pierwszy z nich ujmuje podstawy prawnoliturgiczne odnowy muzyki sakralnej (s. 23–71). Na owe podstawy składają się fundamenty biblijne (Stary i Nowy Testament), wskazania

Stolicy Apostolskiej (dotyczące m.in. śpiewów mszalnych, śpiewów modlitwy brewiarzowej, muzyki w sprawowaniu sakramentów, przygotowania melodii do tekstów w językach narodowych, muzyki instrumentalnej oraz komisji czuwających nad rozwojem muzyki sakralnej), Konferencji Episkopatu Polski, a także biskupów tarnowskich oraz IV Synodu Diecezji Tarnowskiej.

Rozdział drugi omawia kwestie organizacji życia muzycznego w diecezji tarnowskiej (s. 73–119). W tej sprawie autor ujmuje pięć kwestii: opracowania muzyczne przeznaczone dla alumnów seminarium duchownego w Tarnowie, pomoce przeznaczone dla wiernych (modlitewniki), agenda liturgiczna, Wydział Muzyki Kościelnej Kurii Diecezjalnej w Tarnowie oraz Diecezjalne Studium Organistowskie.

W trzecim rozdziale została omówiona rola i znaczenie liturgicznych posług muzycznych w procesie odnowy muzyki sakralnej (s. 121–181). Autor przedstawia osiem posług: kantora, psalterzysty, organisty, scholi liturgicznej, chórów parafialnych, orkiestr dętych, zespołów instrumentalnych oraz zespołów młodzieżowych zrzeszonych w federacji *Pueri cantores* jako propagatorów muzyki polifonicznej.

Czwarty, ostatni, rozdział ujmuje kwestie udziału wiernych w muzyce liturgicznej, który wyraża się w uczestnictwie we Mszy św., w życiu sakramentalnym, w praktyce sakramentaliów, przede wszystkim liturgii pogrzebowej, a także w liturgii Kościoła domowego (s. 183–232).

Wszystkie omawiane zagadnienia w kontekście Kościoła tarnowskiego pozwalają zauważyć, że działania w dziedzinie muzyki sakralnej na terenie diecezji tarnowskiej w dobie posoborowej były wyprzedzone prekursorskimi poczynaniami wybitnych osób działających już w XIX w., jak bp Ignacy Łobos. Natomiast w dobie działań bezpośrednio następujących po Soborze Watykańskim II wyjątkową okazała się działalność bpa Jerzego Ablewicza, który powołał odpowiednią komisję dla wprowadzania programów zmian. W ostatecznym wymiarze wprowadzone zmiany i reformy przyczyniły się do wprowadzenia muzyki sakralnej na wysoki poziom muzyczny i liturgiczno-pastoralny.

KRZYSZTOF LIPKA (red.), *Muzyka i filozofia*, t. I: *Refleksje, konteksty, interpretacje*, Warszawa: Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina 2017, 200 [1] s., bibliogr. przy artykułach, ISBN 978-83-61489-90-0.

Opisywana publikacja zawiera artykuły z zakresu szeroko rozumianej współzależności pomiędzy sztuką a filozofią. Jednak specyfika muzyki jako najbardziej złożonej i ulotnej sztuki domaga się odmiennego potraktowania niż plastyczne, literackie, sceniczne, itp. Stąd najpierw środowisko muzyków i muzykologów czuje się

najbardziej odpowiedzialne za teoretyczne rozważania na temat muzyki, co w przyszłości może doprowadzić do usamodzielnienia się filozofii muzyki jako odrębnej dyscypliny, istniejącej na pograniczu muzyki jako sztuki i filozofii.

Zasadniczą część korpusu publikacji tworzą teksty konferencji naukowej pt. „Muzyka i filozofia”, zorganizowanej w maju 2013 r. na Uniwersytecie Muzycznym Fryderyka Chopina w Warszawie. Inne teksty zostały dodane, aby ubogaciły podjęty temat, poszerzając zakres tematyczny założony w ramach wspomnianej konferencji.

MIECZYSLAWA DEMSKA-TRĘBACZ, *Myśl filozoficzna i jej tradycje w warszawskiej uczelni muzycznej*, s. 9–19; JAKUB DMEŃSKI, *Emancypacyjna rola muzyki w koncepcji estetycznej Georga Wilhelma Friedricha Hegla*, s. 21–27; KRZYSZTOF GUCZALSKI, *Czy Eduard Hanslick był formalistą?*, s. 29–50; LESZEK KOPCIUCH, *Dzieło muzyczne w kontekście ontologicznego stratalizmu Nicolai Hartmanna*, s. 51–65; MARCIN TRZĘSIOK, *Muzyka i pamięć. O muzycznych implikacjach teorii rezonansu morficznego Ruperta Sheldrake'a*, s. 67–84; JAKUB CHACHULSKI, *Muzyka jako tekst – ujęcie Carla Dahlhausa i jego implikacje dla estetycznego statusu wykonania dzieła muzycznego*, s. 85–100; KRZYSZTOF LIPKA, *Bezinteresowne upodobanie: Kant i Rilke*, s. 101–106; MIKOŁAJ SZYMAŃSKI, *Cechy typologiczne polifonii w organach Perotinususa*, s. 107–120; MAŁGORZATA LISECKA, *Jeana-Jacquesa Rousseau uwagi o operze w „Julii albo Nowej Heloizie”*, s. 121–131; WŁODZIMIERZ TYBURSKI, *Muzyka w refleksji Henryka Elzenberga*, s. 133–143; FILIP MAJ, *Muzyka i jej funkcje w „Kłopotcie z istnieniem” Henryka Elzenberga*, s. 145–155; TADEUSZ KOBIEZYCKI, FILIP MAJ, *Konteksty filozoficzne i kognitywne muzyki Mariana Borkowskiego*, s. 157–175; ANNA CHEŃKA, *Interpretacja jako „doświadczenie obcego”*, s. 177–192; MARTA DZIEWANOWSKA-PACHOWSKA, *Wszystko brzmi, czyli o współczesnym przenikaniu codzienności do świata muzyki i sztuki*, s. 193–200.

Zaprezentowane w publikacji artykuły, jak wskazują na to wymienione tytuły oraz określony w treści kierunek badawczy, pokazują, że wszystkie one stanowią swoistego rodzaju antologię tekstów o różnorodnych tematach, które jednak w swej najgłębszej warstwie dotyczą styku muzyki i filozofii. Opublikowane teksty, jak zauważył redaktor w słowie wstępnym, są także próbą konsolidacji środowiska badaczy – pomiędzy różnymi ośrodkami uprawiającymi ten sam kierunek badań.

GRZEGORZ POŹNIAK (red.), *Śląskie organy V* (Muzykologia Opolska. Studia i Materiały 3), Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO 2017, 272 s., ISBN 978-83-63950-99-6.

Publikacja jest owocem V konferencji organoznawczej z cyklu *Śląskie organy*, zorganizowanej przez Katedrę Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego

Wydziału Teologicznego UO w Opolu 5 kwietnia 2017 r. Zawiera ona wszystkie wygłoszone w ramach konferencji referaty rozszerzone o dodatkowe materiały, w tym także o dokumentację fotograficzną, które z racji organizacyjnych nie zostały zaprezentowane lub celowo pominięte w wystąpieniach. Dorobek naukowy i kulturowy konferencji, jak zaznacza redaktor we *Wstępie*, koncentrował się wokół tematu firm organmistrzowskich, konkretnych instrumentów oraz zagadnień powiązanych, a dotyczących m.in. strony technicznej śląskich organów.

Omawiana publikacja zawiera następujące referaty: MICHAŁ DUŻNIAK, *Dawne stoły gry w Muzeum Organów Śląskich*, s. 7–14; PIOTR MATOGA, *Działalność firmy „Rieger” na terenie Prowincji pw. Matki Bożej Anielskiej Zakonu Franciszkanów-Reformatów*, s. 15–46; PAWEŁ PASTERNAK, *Organy firmy „Rieger” z okresu międzywojennego w diecezji tarnowskiej*, s. 47–81; KRZYSZTOF KMAK, *Działalność muzykologiczna Karola Hoppego (1883–1946)*, s. 83–103; GRZEGORZ POŹNIAK, *Organy Carla Berschdorfa w kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Kazimierzu. Od miecha organów do historycznych zapisów*, s. 105–120; FRANCISZEK KOENIG, *Organmistrzowie działający w Pyskowicach od XVII do końca XIX w.*, s. 121–148; WOLFGANG J. BRYLLA, *Hermann Stiller – kożuchowsko-wrocławski organmistrz*, s. 149–180; KAZIMIERZ CIEPLIK, *Rychtalscy organmistrzowie. Fakty*, s. 181–196; ANDRZEJ PRASAŁ, *Działalność organmistrzowska firmy „Lux” z Łądka-Zdroju*, s. 197–237; JULIAN GEMBALSKI, *Organy Johanna Gottfrieda Schefflera w kościele św. Mikołaja w Wilczy. Historia i problematyka konserwatorska*, s. 239–255; PAULINA MAGOSZ, *Historia organów w kościele parafialnym pw. Wszystkich Świętych w Brożcu*, s. 257–270.

Każdy artykuł zawiera streszczenie w języku obcym. Niemal wszystkie artykuły zostały ubogacone dokumentacją fotograficzną oraz fotokopiami ważnych dla treści artykułów dokumentów. W zakończeniu publikacji znajduje się spis treści. Publikacja nie zawiera indeksu organmistrzów i firm organmistrzowskich, jaki był zamieszczony w publikacji *Śląskie organy IV* (Opole 2015).

Prezentowana publikacja pokonferencyjna jest z jednej strony zbiorem artykułów konferencyjnych, a więc udokumentowaniem pracy kilkunastu badaczy nad śląską tradycją budownictwa organowego, a z drugiej strony jest zachętą do dalszych badań nad ważnym współczynnikiem śląskiej kultury, jaką są organy i muzyka organowa.

GRZEGORZ POŹNIAK, *Katalog organów w kościołach ewangelickich Opolszczyzny* (Muzykologia Opolska. Studia i Materiały 2), Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO, 2017, 96 s., ISBN 978-83-63950-98-9.

Autor w 2014 r. wydał I część *Katalogu organów diecezji opolskiej*, a w roku 2015 II część. Tym razem, w roku obchodów 500 lat Reformacji, ks. G. Pożniak podjął się próby opracowania katalogu organów znajdujących się w kościołach należących do Diecezji Katowickiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, a leżących na terenie Opolszczyzny. Terminem tym określa on obszar województwa opolskiego rozszerzony o teren ziemi raciborskiej, leżącej w granicach administracyjnych województwa śląskiego. W sumie katalog zawiera opis instrumentów znajdujących się w 28 świątyniach leżących na terenie określonym historycznie przez autora jako Opolszczyzna. Przynależą one administracyjnie do 9 parafii wspomnianej diecezji. Warto nadmienić, że wydanie omawianej publikacji zostało wsparte przez Instytut Muzyki i Tańca w ramach programu „Muzyczne białe plamy”.

Katalog rozpoczyna się *Wstępem*, w którym autor zarysował kontekst badań w wymiarze wyznaniowym, historycznym i geograficznym. Ponadto wyjaśnił w nim podstawowe pojęcia z zakresu organoznawstwa, a także przytoczył najważniejsze publikacje dotyczące historii budownictwa organowego na Śląsku Opolskim oraz wymienił płyty CD z serii „Organy Śląska Opolskiego” zawierające zagrania organów z kilkunastu kościołów z terenu Opolszczyzny. Następnie przedstawia wszystkie organy znajdujące się w kościołach poszczególnych parafii ujętych w układzie alfabetycznym: Brzeg, Kluczbork, Lasowice Wielkie, Opole, Pokój, Wołczyn, Racibórz, Ściborzyce Wielkie oraz Zabrze (w odniesieniu do kościoła w Kędzierzynie-Koźlu). Ks. Pożniak najpierw opisuje organy w kościołach parafialnych, a następnie w kościołach filialnych, które w nomenklaturze Kościoła ewangelickiego noszą nazwę „filiałów”.

Schemat opisu każdego z instrumentów jest podobny do schematu użytego we wspomnianym *Katalogu organów diecezji opolskiej*. Najpierw autor podaje nazwę miejscowości, zamieszczając także jej niemiecką nazwę funkcjonującą oficjalnie do 1945 r., co ogromnie ułatwia ewentualne poszerzone badania na podstawie dokumentów archiwalnych i opracowań w języku niemieckim z zakresu śląskiej tradycji budownictwa organowego. Następnie podaje rok budowy kościoła, co z kolei w wielu przypadkach pomaga precyzyjniej określić rok budowy danych organów. Wśród podstawowych informacji odnośnie do instrumentu jest liczba głosów, ilość manualów, budowniczy oraz rok budowy. Zamieszcza także informacje odnośnie do dokumentacji danego instrumentu, jaka znajduje się w WUOZ w Opolu. Kolejnym elementem charakterystyki zamieszczonym w katalogu odnośnie do każdego instrumentu jest opis formy prospektu. W dalszej części podane są najważniejsze szczegóły konstrukcyjne jak rodzaj traktury oraz typ wiatrownic. Następnie autor zamieszcza informacje odnośnie do usytuowania stołu gry oraz określa występującą formę rezerwuaru powietrza. Z kolei przedstawia dokładną dyspozycję opisywa-

nych organów wraz z podaniem występujących w instrumencie stałych kombinacji oraz łączników. Ważnym elementem opisu organów są krótkie opisy historycznych tabliczek zachowanych wewnątrz stołu gry lub w szafie organowej. Dopełnieniem niektórych opisów są uwagi ks. Poźniaka, który jako organolog i rzeczoznawca MKiDNRP określa stan zachowania instrumentu. Bardzo cennym elementem dopełniającym opis poszczególnych organów są fotografie dokumentujące opisywane instrumenty w wymiarze prospektu, stołu gry i różnego rodzaju innych elementów charakterystycznych dla danego instrumentu.

Trzeba jeszcze nadmienić, że zupełnie osobo autor potraktował instrument w danym kościele ewangelickim w Prószkowie, który nie jest używany do kultu, choć instrument należy do tradycji całości opisanego instrumentarium.

Opisana publikacja ogranicza się zatem do opisu organów i zebrania dokumentacji fotograficznej bez odniesienia do zachowanych archiwaliów i ewentualnej historii wcześniejszych instrumentów, co może dotyczyć najstarszych świątyń. Jednak na zakończenie autor zamieszcza dostępną bibliografię oraz katalog wymienionych w dziele organmistrzów i firm organmistrzowskich.

Praca wydaje się bardzo potrzebna, ponieważ naturalnie dopełnia obraz wyłaniający się z wydanego wcześniej *Katalogu organów diecezji opolskiej* i daje pełniejszy ogłęd instrumentarium organowego Opolszczyzny.

WIESŁAW HUDEK (red.), *Wczoraj, dziś i jutro muzyki liturgicznej w Kościele Katowickim* (Viriditas musicae 1), Katowice: Akademia Muzyczna 2017, 143 s., ISBN: 978-83-942090-7-0 (AM), ISBN: 978-83-947698-0-2 (Frodo).

W Akademii Muzycznej im K. Szymanowskiego w Katowicach zainicjowano w 2017 r. nową serię wydawniczą pt. *Viriditas musicae*. Pierwszy tom nowej serii ukazał się właśnie pod tytułem *Wczoraj, dziś i jutro muzyki liturgicznej w Kościele Katowickim*, której redaktorem jest ks. Wiesław Hudek – nauczyciel akademicki wspomnianej uczelni. Omawiany tom stanowi zebranie materiałów naukowych zaprezentowanych w ramach konferencji naukowej towarzyszącej II Kongresowi Muzyki Liturgicznej w Katowicach, jaki odbył się w Katowicach 13–15 listopada 2015 r. Publikacja ukazała się pod patronatem Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej.

Na uwagę zasługuje najpierw łacińskie słowo *viriditas* użyte w nazwie zapoczątkowanej serii wydawniczej, które jest zaczerpnięte z dorobku św. Hildegardy z Bingen. Słowo to oznacza „zieloność” w sensie dynamizmu, siły życia i wzrostu. Słowo to użyte w odniesieniu do muzyki kościelnej uwydatnia prawdę, że owym *viriditas* dla muzyki kościelnej jest sam Bóg – niewyczerpane źródło dynamizmu i życia, inspiracji i bogactwa duchowego. Zatem w zamyśle inspiratora nowa seria wydawni-

cza będzie poruszać zagadnienia z zakresu muzyki kościelnej, która jest uwielbieniem dla Boga i uświęceniem dla człowieka. Ta prawda objawiła się także w dniach organizacji wspomnianego kongresu oraz konferencji naukowej.

Zaprezentowane wykłady w części są poświęcone funkcjonowaniu dzieł muzycznych w archidiecezji katowickiej, a podejmują naukową refleksję nad innymi wymiarami muzyki liturgicznej w wymiarze ogólnym, choć nie brak im nachylenia ku rzeczywistości Śląska i archidiecezji katowickiej. W sumie publikacja zawiera siedem tekstów: IRENEUSZ PAWLAK, *Muzyczna kultura duchowieństwa – pilnie poszukiwana*, s. 11–23; BENIGNA TKOCZ, *Duszpasterski wymiar działań Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej*, s. 25–29; WIESŁAW HUDEK, *W trosce o Bożą chwałę i uświęcenie wiernych. Relacje prezbiterów i muzyków kościelnych w świetle nowego „Regulaminu pracy organistów w archidiecezji katowickiej”*, s. 31–46; RASTISLAV ADAMKO, *Formy współczesnej muzyki liturgicznej na Słowacji*, s. 47–67; JULIAN GEMBALSKI, *Nowe organy w świątyniach Archidiecezji Katowickiej, powstałe w latach 2002–2015*, s. 69–98; ANTONI REGINEK, *Posłannictwo dziejowe chórów na Górnym Śląsku*, s. 99–115; WŁADYSŁAW SZYMAŃSKI, *Celowość organizowania konkursów dla organistów parafialnych*, s. 117–122.

W dalszej części publikacji znalazły się dwa dokumenty dotyczące *praxis* Kościoła katowickiego, a mianowicie: *Statut Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej w Archidiecezji Katowickiej* (s. 123–125) oraz *Regulamin pracy organistów w Archidiecezji Katowickiej* (s. 127–134). Oprócz tego książka zawiera dwa aneksy. Pierwszy z nich to wzór umowy o pracę, a drugi – *Podstawy użytkowania i konserwacji organów* (s. 136–137). W zakończeniu publikacji zamieszczono noty biograficzne autorów (s. 139–143).

ks. Franciszek Koenig
Wydział Teologiczny UO